

TOPLUM TEMELLİ TURİZM: YEREL HALK ALGILARINI ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA (HALFETİ ÖRNEĞİ)

Community-Based Tourism(CBT): A Measurement-Oriented Study of Local People Perceptions (Halfeti Sample)

Gönderim Tarihi: 11.01.2016

Kabul Tarihi: 25.04.2016

Burhan AYDEMİR*
İbrahim Halil KAZOĞLU**

Öz: Gerek üretici gerekse tüketici beklentilerinde meydana gelen değişimlere cevap vermek adına "alternatif turizm" başlığı altında farklı tüketici kitlelerine uygun turizm yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de toplum temelli turizm (TTT) yaklaşımıdır. Çalışma, alternatif turizm modellerinden TTT yaklaşımı ve Halfeti halkının TTT algılarını belirlemeye odaklanmıştır. Yerel halk algılarını belirlemek için Kibicho'nun geliştirdiği "Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği" çalışmanın içeriğine uyarlanmıştır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak alan araştırması, veri toplama tekniği olarak anket tekniği, araç olarak yapılandırılmış anket ve örneklem yöntemi olarak kolayda örneklem yöntemi uygulanmıştır. Verilerin toplanmasında örnekleme yüz yüze ve bırak-topla anket toplama tekniği uygulanmıştır. Anket süreci sonrasında 249 anket elde edilmiş, 22 adedi çeşitli sebeplerden elenerek 227 anket üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler t-Testi, ANOVA ve korelasyon analizlerine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda verilerden elde edilen bulgulara göre; ikamet süreleri daha fazla olan bireylerin gelenek ve görenekleri konusunda daha hassas oldukları, turizm faaliyetlerinden dolayı yörenin sosyo-kültürel özelliklerini kaybedeceğini ayrıca gelenek ve göreneklerinin bozulacağını düşünmeleri nedeniyle TTT algılarının yörede daha az süredir ikamet edenlere nazaran daha düşük olduğuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Alternatif Turizm, Toplum Temelli Turizm, Halfeti.

Abstract: In the name of fulfilling the emerging changes in either producer or consumer expectations, tourism approaches suited to different consumer mass have emerged under the title of 'alternative tourism'. One of those is CBT. This study has focused on specifying Halfeti public's CBT perception and CBT approach which is one of alternative tourism

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi/Turizm Fakültesi/Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı,
e-posta: burhanaydemir@yahoo.com

** Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı,
e-posta: ibrahimhalilkazoglu@gmail.com

models. In order to specify local people perceptions, 'Community-based tourism perception scale' which Kibicho developed has been adapted to content of the study. In this survey, field research as data gathering method, questionnaire technique as data gathering technique, structured questionnaire as medium and also convenience sampling method as sample method have been implemented. In the process of gathering datas; sampling technique, face to face meeting technique, drop and pick technique have been implemented. Following the questionnaire process, 249 surveys have been obtained, 22 of those surveys have been eliminated for various reasons and the analyses have been obtained out of 227 surveys. Acquired datas have been subjected to T-Test, ANOVA, and correlation analyses. According to acquired findings following the searches; it has been reached that individuals who have resided in Halfeti for a longer time are more sensitive about customs and traditions because of the fact that they think the region will lose socio-cultural features and moreover customs and traditions will degenerate as a result of tourism activities, they have lower CBT perception compared to people who have resided for shorter time in the region.

Keywords: Tourism, Alternative Tourism, Community-Based Tourism, Halfeti.

GİRİŞ

Türkiye turizm potansiyeli açısından oldukça zengin bir ülke olmasına karşın bu potansiyelin çok kısıtlı bir bölümü kullanılmakta, deniz turizmi Türkiye'nin en önemli turizm pazarını oluşturmakta iken var olan bütün turizm kaynaklarından olabildiğince çok yararlanılması için farklı turizm türlerinin geliştirilmesi ve pazarlanması gerekmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan 2023 Türkiye Turizm Stratejisinde Türkiye'nin alternatif turizm türleri açısından eşsiz imkânlarla sahip olduğu, bu potansiyelin rasyonel anlamda kullanılmadığı, ülkemizin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerinin koruma-kullanma dengesi içinde turizm amaçlı olarak kullanılması ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007; Türker, 2013). TÜBİTAK'ın Vizyon 2023, Ulaştırma ve Turizm Panel Raporunda Dünya Turizm Örgütü'nün çeşitli araştırma sonuçları değerlendirilerek; "Turist tercihleri kutuplaşacak, yenilik ve çeşitlilik talebi artacak, konfor ve macera motifleri ağırlıklı olacaktır. Ürün geliştirmede 3 S'nin, yani deniz-kum-güneşin (sun-sand-sea) yerini 3 E, heyecan-eğlence-eğitim (exciting-educational-entertainment) temel unsurları alacaktır." sonucuna varılmıştır (TÜBİTAK, 2003).

Dünyada özellikle son elli yıllık dönemde yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler turizm kavramının algılanmasında ve pratiğinde önemli değişime neden olmuştur. Geleneksel turist tipinden farklı olarak ortaya çıkan post-turist tipi daha deneyimli, daha bilgili, gezdiği ve gördüğü yerler konu-

sunda daha seçicidir (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Bu değişim ve dönüşüm turizm sektöründe sadece turist sayısındaki artış, turizm gelirlerindeki yükseliş gibi niteliksel olarak değil, aynı zamanda niceliksel olarak turizm isteminde ve tercihlerinde de kendini göstermiştir (Nepuni, 2002; Yılmaz ve Gürol, 2012; Aydın, 2012). Özellikle kontrolsüz ve hızlı bir biçimde gelişen kentleşme ve sanayileşme süreci ile birlikte doğa tahribatı, fiziksel çevre koşullarındaki bozulma (Aydın, 2012; Kan vd., 2012), yoğun çalışma temposu, hava ve gürültü kirliliği ile kalabalık ortamdan uzak kalma isteği (Yılmaz ve Gürol, 2012), monoton çalışma ortamından kaçış isteği ve insanların kentsel hayat tarzından bunalmaları (Çeken vd., 2012), kent insanının doğaya olan özlemini tetiklemiştir. Bu doğrultuda, turizm pastasından daha fazla pay almak isteyen ülkeler alternatif turizm türleri sunmayı amaçlamışlardır (Uygur ve Akdu, 2009).

Bu çalışma, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çok önemli bir gelir kaynağı olan turizm faaliyetlerinin kitle turizmi ile sınırlı kalmaması, sadece işletme sahiplerinin değil, yerel halkın da turizm gelirlerinden pay edinmesi, sürdürülebilir kalkınmaya yardımcı olabilmesi ve doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunarak gelişmesi amacıyla ortaya çıkmış bir alternatif turizm türü olan TTT ve yerel halkın toplum temelli turizm algısı üzerine yapılan bir uygulamayı kapsamaktadır.

TOPLUM TEMELLİ TURİZM (TTT)

Başta, gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, turizm sektöründen elde edilen gelirler ile ülkenin ekonomik gelirlerinde artışı amaçlayan ülkeler, birçok turizm politikası geliştirmektedir. Bu politikalar geliştirilirken bölgenin, halkın, yöre insanının beklentileri göz önünde bulundurulmamakta, kararlar merkezden verilmektedir. Genellikle de taşıma kapasitesine bakmadan, bölgenin turizm potansiyelini tam olarak analiz etmeksizin yapılan bu politikalar, en kısa zamanda en fazla getiri elde etmek için tasarlanmaktadır (Harris ve Vogel, 2007).

TTT, kitle turizminden oldukça farklı özelliklere sahip olan eşsiz bir turizm türüdür (Hamzah ve Khalifah, 2008; mekongtourism.org, 2013). Bu turizm türü, gelişmekte olan ülkelerde kitle turizminin olumsuz etkilerine olası bir çözüm olarak ortaya çıkmış ve yerel toplumun sosyal organizasyonu için eşzamanlı bir strateji oluşmasına katkı sağlamıştır (López-Guzmán vd., 2011). TTT, turizm gelişimini sürdürmeyi, planlama sürecinde ev sahibi topluma odaklanmayı ve daha sürdürülebilir bir turizm sektörü yaratmayı amaçlamaktadır (Shahmirzadi, 2012). TTT, yerel toplulukları içeren, onların kendi topraklarında meydana gelen ve kendi bölgelerinde bulunan doğal varlıklar ve kültürel cazibelere dayanan turizm çeşidini ifade etmektedir (Nelson, 2003).

Kitle turizminin gerçekleştiği bölgelerde, turist-yerel halk ilişkisi minimum düzeyde kalmakta, hatta her şey dahil/ultra her şey dahil gibi sistemlerle çalışan konaklama işletmelerinde kalan turistler destinasyona varış anından itibaren ayrılana kadar otelden çıkmamakta ve yerel halk ile hiçbir şekilde iletişime geçmemektedir. TTT farklı turizm modellerini geniş bir yelpazede tanımlamak için kullanılmakta; ama genellikle toplum katılımını içermektedir. Ayrıca turistlerin bu toplulukları ziyaret etmesini, onların kültürü ve yerel çevre hakkında bilgi sahibi olunmasını ve gelişmekte olan ülkelerde yerel topluluklar için fayda üretmeyi amaçlayan turizmi ifade etmektedir (Salazar, 2001; Luccetti ve Font, 2013). Dixey (2005) ve Goodwin ve Santili (2009) toplum temelli turizmi, "sahibi olan ve/veya yöneten topluluk tarafından, daha geniş toplum yararına sunmak amacıyla girişim/planlama aşamasında sadece çalışanlardan değil toplumun her kesiminden yararlanmak için tasarlanmış bir turizm türü" olarak tanımlamıştır.

TTT, kendi ihtiyaçlarını belirlemede ve devamındaki karar verme sürecinde belirli bir toplum üzerinde katılımcı olarak, aktörlerin çoğunu harekete geçirmek ve sorumluluk almaya teşvik etmektir (World Bank, 2013). TTT, toplu karar alma, sorumluluk, erişim, mülkiyet ve faydalar rehberliğinde planlanmış, gelişmiş, sahip olunan ve toplum için toplum tarafından yönetilen bir turizmdir. Bu durum, sahipler ve konuklar arasında çift taraflı kazanç olarak öngörülmektedir. Konuklar, destinasyondaki insanların bilgeliğini, doğal ve kültürel mirası keşfetmekten zevk ve tatmin olurlar, ev sahipleri ekonomik ve sosyal refah kaynağı olarak doğal ve kültürel miras ve bilgelik fonksiyonu olarak artan farkındalık ile gururlu bir kazanç sağlar (Tasçı vd., 2013).

Toplum Temelli Turizmin Özellikleri

TTT, diğer alternatif turizm türleri ile benzerlik gösteren özelliklere sahip olmakla birlikte, diğer turizm türlerinden ayrılan bazı özelliklere de sahiptir. TTT'in başlıca özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Tourism Concern, 2013):

- ✓ Planlama sürecinden yönetimine kadar yerel halkın katılımı ve onayı ile yürütülür.
- ✓ Adil bir kâr payı yerel topluma geri döner, ideal olarak sağlık kurumları ve okullar gibi toplumsal projelere katkıda bulunur.
- ✓ Bireysel amaçlardan ziyade toplumsal amaçlara hizmet eder.
- ✓ Yerel halkın da katılımı sağlanarak çevrenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunur.
- ✓ Geleneksel kültüre ve sosyal yapıya saygılıdır.

- ✓ Batılı turistlerin olumsuz etkilerine karşı yerel topluma faydalı olabilecek mekanizmalara sahiptir.
- ✓ Kültürel ve çevresel etkileri en aza indirmek adına gruplar küçük tutulur.
- ✓ Seyahat öncesi turistlere kısaca bilgilendirme yapılır.
- ✓ Yerel halk münasip olmayan gösteriler yapmazlar.
- ✓ İnsanların “Hayır” deme hakkına saygılıdır, yerel topluluklar turist istemezse buna saygı gösterilir.

Toplum Temelli Turizmin Hedefleri

Goodwin ve Santili (2009), TTT uygulamalarının yerel halkın sahibi olduğu veya yönettiği turizm kaynaklarını değerlendirerek buradan elde edilen gelirlerin yine yerel halkın yararına sunmayı amaçladığını belirtmiştir. Kibicho (2008), TTT uygulamalarının istihdam imkanları yaratarak yerel halkın güçlenmesini, gelirlerini artırmayı ve kurumlarını geliştirmeyi amaçladığını dile getirmiştir. Tasci vd. (2013) yaptığı çalışmada TTT’in hedeflerini 3 ana başlık altında toplamıştır. Bu ana başlıklar; ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel hedefler şeklindedir. Ekonomik hedeflerde; yerel gelirin artması, altyapı gelişimi, ürün ve hizmetler için tedarik, kaynakların turizm odaklı kullanılması ve dengeli ekonomik gelişim ve çeşitlilik gibi unsurlar yer almıştır. Sosyo-kültürel hedeflerde; yerel halkı yönetsel ve gelişme anlamında, altyapı ve hijyen konusunda eğitmek, her seviyede katılımı sağlamak, yerel halk ve turistler arasında bağ kurmak gibi unsurlar ele alınmıştır. Çevresel hedeflerde ise kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması, çevre ve sürdürülebilir ekonomik gelişme arasında bilinç oluşturulması gibi unsurlar değerlendirilmiştir.

Toplum Temelli Turizmin Yararları

TTT planlandığı gibi yürütülebilir ve başarılı bir politika izlenirse aşağıda sıralanan faydalar elde edilecektir (Tasci vd., 2013):

- ✓ Halk, turist katkıları ve el sanatları satışları ile ek gelir sağlayabilir.
- ✓ Yerel halk, turistlerin konaklama yapacağı yerleri sahiplenebilir.
- ✓ Yerel halk, turistlerin konaklama yapacağı kamplarda ve evlerde istihdam edilebilir.
- ✓ Turistik faaliyetlerin artması ile paralel olarak gıda üretimi ve el sanatları kapasitesi artırılabilir.

- ✓ Turizm işgücüne kadınların ve gençlerin de katılması sağlanabilir.
- ✓ Bölgelere göre farklılık gösteren özel ilgi turizm türleri teşvik edilebilir.

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Dixey (2005) yaptığı çalışmada Zambia'daki TTT'in SWOT analizini yapmıştır. Zambia'nın TTT açısından güçlü yönleri olarak mevcut sivil toplum kuruluşları, iyi uygulama örnekleri, köy hayatı, ekoturizm, sanat ve zanaat, hükümet ve uluslararası finansman kuruluşlarının turizme destek vermesi; zayıf yönleri olarak; kötü finansal yönetim, yetersiz bilgi ve koordinasyon, oryantasyon, kalifiye eleman, turizm paydaş anlayışı ve altyapı; fırsatlar olarak turizm talebinin artışı, turizmin çeşitlenmesi, doğal ve kültürel mirasın iyileştirilmesi; tehditler olarak yetersiz yasal çerçeve, turizm talebindeki değişimler, kültürel geleneklerin kaybı gibi unsurlar sıralanmıştır.

López-Guzmán ve arkadaşları (2011) yaptıkları çalışmada TTT kapsamında Cape Verde'deki Saõ Vicente adasına gelen turistlerin ada içindeki elementlere (konaklama, yeme-içme, flora ve fauna, güvenlik, çevre temizliği, ulaşım, kültürel aktiviteler vb.) karşı memnuniyet düzeylerini belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda adaya gelen turistlerin genellikle aile işletmesi olan restoranları tercih ettiğini fakat konaklama işletmeleri seçiminde bulunurken aile işletmelerinden ziyade büyük otelleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca eğlencenin birincil amaç olduğu dolayısıyla adadaki mevcut diğer turizm hizmetlerin (el sanatları, rehberlik hizmetleri gibi) fazla ilgi görmediği belirtilmiştir.

Kwangseh (2014) yaptığı çalışmada; toplum temelli turizm ile ilgilenen kamu görevlileri ile yaptığı mülakatlar neticesinde TTT projelerinin önündeki en büyük engellerin diğer turistik unsurlara giden rotalardan uzak bir yerde yürütülmesi, kitle turizm işletmeleri ile koordinasyonun sağlanamaması, kalifiye eleman eksikliği gibi sorunların olduğu sonucuna varılmıştır. Toplumun bu projelere katılım konusunda yoğun ilgi gösterdiği fakat liderlik üstlenmek konusunda pasif kaldığına değinilmiştir.

Kibicho (2008) yaptığı çalışmada TTT projelerinin başarıya ulaşması için 3 şartın yerine getirilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu 3 temel şart ise; proje fikirlerine öncülük edenlerin beklentilerini karşılamak, resmi liderlerden (devletten) teşvik / destek almak ve proje çalışanlarının nasıl entegre edileceğine karar vermek olarak sıralanmıştır.

YÖNTEM

Amaç

Araştırmanın temel amacı, Cittaslow (yavaş şehir) unvanını alan dokuzuncu beldemiz olan Halfeti’de ikamet eden kişilerin toplum temelli turizme ilişkin algılamalarını ölçerek, yerel halkın algılamaları arasında ne derece farklılıklar olduğunu ortaya koymak ve ortaya çıkan farklılıkların sebepleri üzerinde tartışarak çözüm önerileri geliştirmektir.

Örnekleme Süreci ve Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın örneklem tespitinde kolayda örneklem yöntemi uygulanmış, verilerin toplanmasında ise yüz yüze ve bırak-topla anket toplama tekniği kullanılmıştır. Anket formu iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yerel halkın demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular ve çalışmanın seyrine yön verecek bazı kapalı uçlu sorular bulunmaktadır, ikinci bölümde ise katılımcıların toplum temelli turizm algılamalarını ölçmeye yönelik 22 önerme yer almaktadır. Ankette kullanılan ölçek ifadeleri Kibicho’nun geliştirdiği “*Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği*” çalışmanın içeriğine göre uyarlanmıştır (Kibicho, 2008). Uyarlanan ifadelerin anlaşılır olup olmadığını test etmek için pilot çalışma yürütülmüş ve ifadeler pilot çalışma neticesinde son halini almıştır. Yerel halkın toplum temelli turizme ilişkin düşünceleri, (1) *Kesinlikle Katılmıyorum*, (2) *Katılmıyorum*, (3) *Fikrim Yok*, (4) *Katılıyorum*, (5) *Kesinlikle Katılıyorum* olmak üzere beşli likert tipi ölçek kullanılarak alınmıştır.

Veri toplama sürecinde, Halfeti’de anketler uygulanmıştır. Katılımcılar kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Anket uygulama süreci sonrasında toplam 249 anket elde edilmiş, bunların 22 adedi içerdiği eksik bilgilerden ötürü değerlendirilmeye alınmayarak örneklemin son büyüklüğü 227 olarak tayin edilmiş, veriler SPSS 21 paket programında analiz edilmiştir.

Araştırmada Cevap Aranacak Sorular ve Hipotezler

Literatür taraması sonucunda ilgili konu ile örtüşen çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardan yola çıkarak araştırmanın seyrine yön verecek bazı hipotezler geliştirilmiştir. Bu hipotezler Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1: Araştırmanın Temel Hipotezleri

Araştırma Hipotezleri		Hipotez Dayanakları
H ₁	Halfeti halkının cinsiyetleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark vardır.	Shahmirzadi (2012), TTT projeleri ile kadınların da etkin bir rol olarak katılım gerçekleştirebileceğini ve kendilerini geliştirmeleri için bu projelerin önemli bir fırsat olduğunu vurgulamıştır.
H ₂	Toplum temelli turizm kavramını daha önce duyanlar ile duymayanların toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark vardır.	Muhanna (2007), turizme katılımı teşvik eden en önemli etkenlerden birinin bireylerin eğitim düzeyi ve turizm kavramının ve gereklerinin farkında olmasına bağlamıştır.
H ₃	Halfeti halkının gelir düzeyleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark vardır.	Ataman (2010) TTT projelerinin gelişiminde ve ilerlemedeki en önemli itici gücün yerel topluluğun ekonomik kazanç beklentisi olduğunu belirtmiştir.
H ₄	Yerel halkın genç yetişkin (25-29) ile orta yaşlı/olgun (35+) bireylerinin toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark vardır.	Pearson ve arkadaşları (2011) yerel işletmelerin organizasyon yapısında karar alma, yazılı belgelere dayanmak yerine ağızdan iletişim yoluyla özellikle ailedeki ihtiyaç (yaşça büyük) bireylerin verdiği direktiflerle sağlanmakta olduğunu belirtmiştir.
H ₅	Yerel halkın eğitim düzeyleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.	Nguyen (2007), turizmde sürdürülebilirliğin sağlanmasında paydaşların eğitim düzeylerinin önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir.
H ₆	Yerel halkın eğitim düzeyleri ile toplum temelli turizm kavramının bilinirliği arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.	
H ₇	Katılımcıların Halfeti'deki ikamet süreleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.	Toprak (2015) Mardin halkı üzerine yaptığı araştırmada; halkın ikamet süreleri ile turizmin çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu belirlemiştir.
H ₈	Toplum temelli turizm kavramının bilinirliği ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.	Suntikul ve arkadaşları (2010), TTT kavramını bilmenin ve farkında olmanın bu turizm türünden gerçekçi beklentilerin oluşmasına olanak verdiğini belirtmiştir.

BULGULAR

Yüz yüze ve bırak-topla yöntemiyle yapılan anketler neticesinde elde edilen veriler analiz edilmiş ve ortaya çıkan bulgular aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Demografik Özellikler

Araştırmaya katılanların demografik ve kapalı uçlu sorulara verdiği yanıtlar Tablo 2'deki gibidir. Katılımcıların %32,2'si kadın, %64,8'i erkektir. Yaş grubu olarak; katılımcıların %21,1'i 18-24 yaş aralığında, %30,8'i 25-29 yaş aralığında, %23,3'ü 30-34 yaş aralığında, %24,7'si ise 35 yaş ve üzeridir. Katılımcıların %30,4'ü ilkokul, %35,7'si lise, %18,9'u önlisans ve %15'i lisans düzeyinde eğitime sahiptir. Aylık gelir seviyesi olarak; katılımcıların %72,7 si 801-1600 TL arasında, %27,3'ü ise 1601-2400 TL arasında gelire sahiptir. Katılımcıların %43,2'si 16 yıl ve daha fazla süredir Halfeti'de ikamet etmektedir. Ayrıca, katılımcıların %91,6'sı TTT kavramını daha önce duymamıştır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Sayı (N=227)	Yüzde (%)	Sayı(N=227)	Yüzde (%)		
Cinsiyet		Eğitim			
Kadın	80	32,2	İlkokul	69	30,4
Erkek	147	64,8	Lise	81	35,7
Yaş		Önlisans	43	25,1	
18-24	48	21,1	Lisans	34	15
25-29	70	30,8	İkamet Süresi		
30-34	53	23,3	1 yıldan az	22	9,7
35+	56	24,7	1-5 yıl	36	15,9
Gelir (TL)		6-10 yıl	38	16,7	
801-1600	165	72,7	11-15 yıl	33	14,5
1601-2400	62	27,3	16 +	98	43,2
2401-3200	0	0			
3200 +	0	0			
Toplum temelli turizm kavramını daha önce duydunuz mu?					
Evet		19	8,4		
Hayır		208	91,6		

Güvenirlilik Analizi

Tablo 3'te Toplum Temelli Turizm Ölçeğine ilişkin güvenirlilik analizi yapılmıştır. Ayrıca güvenirliliğin testi için split-half yöntemi kullanılmış ve part1 (ilk 11 ifade) için 0,65, part2 (son 11 ifade) için 0,89 ve ölçeğin geneli için ise 0,87 Cronbach's Alpha değeri elde edilmiştir. Önermeler içerisinde en yüksek ortalama ($x=4,22$), "Yerel halk turizm faaliyetlerinde rol alarak turizm gelirlerinden fayda sağlar." şeklindeki 1. önermede gerçekleşmiştir. 9. önerme ($x=2,14$)

“Yerel halk, kararlaştırılan uygulamalar üzerinde söz sahibidir.” şeklindeki önerme, en düşük katılım düzeyi olan önerme olarak belirlenmiştir.

Tablo 3: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği Güvenirlilik Analizi Tablosu

	İfade	\bar{X}	S.S
Part1	Yerel halk turizm faaliyetlerinde rol alarak turizm gelirlerinden fayda sağlar.	4,22	,78
	Turizmin gelişmesinde önemli role sahip paydaşlardan biri yerel halktır.	3,98	,74
	Yerel halk ve turizm yöneticileri arasındaki işbirliği projenin genel performansını artırır.	3,45	1,02
	Toplum temelli turizm için alınan kararlar pek çok durum için uygulanabilir.	2,55	,91
	Toplum temelli turizm yöneticileri alınan kararları yerel halka zorla dayatır.	2,87	,71
	Toplum temelli turizm projeleri her zaman hedefine ulaşır.	2,57	,81
	Yerel halkın çabaları proje yöneticileri tarafından takdir edilir.	3,00	,75
	Amaç ve hedeflerin belirlenmesinde yerel halk ile istişare yapılır.	2,39	,75
	Yerel halk, kararlaştırılan uygulamalar üzerinde söz sahibidir.	2,14	1,00
	Yöneticiler, yerel halkın toplum temelli turizm projesine katılımını kolaylaştırır.	2,98	,62
Yöneticiler, yerel halka alınan kararların neden uygulanmadığını her zaman açıklar.	2,28	,83	
Part2	Toplum temelli turizm projelerinin amaç ve hedefleri toplumun ihtiyaçlarını yansıtır.	2,30	,91
	Yerel halkın turizm organizasyonu ve yönetiminde söz hakkı vardır.	2,75	1,56
	Küçük ölçekli turizm projeleri yerel halk için büyük ölçekli projelerden daha faydalıdır.	2,75	1,36
	Toplum temelli turizm projeleri, karşılıklı saygı ve ortak paylaşım ortamı yaratır.	2,83	,74
	Tüm paydaşlar projelerin müzakere edilmesi ve karara bağlanmasında eşit haklara sahiptir.	2,96	1,45
	Turizm gelişiminin fayda ve maliyetlerinde adil bir dağılım söz konusudur.	3,27	1,07
	Başarılı turizm gelişimi için toplumun her kesimini karar mekanizmasında yer almalıdır.	3,65	1,11
	Yerel halka turizm karar mekanizmalarında yer alabilmeleri için fırsat verilmelidir.	4,18	1,00
	Turizm sektörü her zaman toplumun değer yargılarını dikkate alır.	2,93	,89
	Toplum bireylerinin turizm karar mekanizmalarında yer alabilmeleri için fırsat yaratılmalıdır.	3,56	1,26
	Toplum bireyleri turizm planlama komitelerinde liderlik yapmak için teşvik edilmelidir.	4,17	,72
	Bölüm 1	Bölüm2	Ölçek Geneli
Ortalama 32,48 Varyans 18,47 Standart Sapma 4,29 Cronbach's Alpha 0,65	Ortalama 35,40 Varyans 75,68 Standart Sapma 8,69 Cronbach's Alpha 0,89	Ortalama 67,88 Varyans 134,71 Standart Sapma 11,60 Cronbach's Alpha 0,87	

Hipotezlere İlişkin Analizler

Araştırmada cevap aranacak sorular ve hipotezler (Tablo 1) yukarıda belirtilmiş idi. Bu bölümde ise belirtilen hipotezler sınanacaktır.

Tablo 4: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği ile Kadın ve Erkek Katılımcılar Arasındaki 't' Testi Sonuçları

Levene Testi		t-Testi					
F	P	t	sd	P(2-Uçlu)			
TTT Algısı	Eşit Varyanslar	2,65	,10	,16	225	,86	
	Eşit Olmayan Varyanslar			,16	148,95	,87	
	Cinsiyet				N	X	Standart Sapma
	Kadın				80	3,09	,56
	Erkek				147	3,08	,50

Tablo 4'de kadınların toplum temelli turizm algılamalarının aritmetik olarak erkeklere nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın anlamlı bir fark olup olmadığını ölçmek için Bağımsız Örneklem t-Testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Levene Testi anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kritik değerinin üstünde olduğu için varyansın eşit olma durumuna ilişkin değerleri dikkate alınmıştır. Bu durumda, katılımcıların cinsiyetleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında ($p=0,86$) anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kadın ve erkeklerin toplum temelli turizm algıları arasındaki 0,01'lik farkın istatistiksel bir farka işaret etmediği ve cinsiyetin toplum temelli turizm algısı üzerinde belirleyici bir değişken olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu durumda H_1 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 5: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği ile Toplum Temelli Turizm Kavramını Duyan ve Duymayan Katılımcılar Arasındaki 't' Testi Sonuçları

Levene Testi		t-Testi					
F	P	t	sd	P(2-Uçlu)			
TTT Algısı	Eşit Varyanslar	9,45	,00	3,69	225	,00	
	Eşit Olmayan Varyanslar			5,34	26,91	,00	
	Toplum temelli turizm kavramını daha önce duydunuz mu?				N	X	Standart Sapma
	Evet				19	3,50	,33
	Hayır				208	3,04	,52

Tablo 5'te toplum temelli turizm kavramını daha önce duyan kişilerin toplum temelli turizm algılamalarının bu kavramı daha önce duymayanlara göre aritmetik olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın istatistiksel bir fark olup olmadığını anlamak için Bağımsız Örneklem t-Testi yapılmıştır. Ya-

pılan analiz sonucunda Levene Testi anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kritik değerinin altında olduğu için varyansın eşit olmama durumuna ilişkin değerleri dikkate alınmıştır. Bu durumda, toplum temelli turizm kavramını daha önce duyan kişilerin toplum temelli turizm algılamaları ile bu kavramı daha önce duymayanların toplum temelli turizm algılamaları arasında ($p=0,00$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Toplum temelli turizm kavramını daha önce duymuş olan ve olmayanların algılarının genel itibarıyla yüksek olduğu, yapılan analiz sonucunda aralarında anlamlı bir farkın var olduğu görülmüştür. Toplum temelli turizm kavramını daha önce duyanların toplum temelli turizm hakkında bazı temel bilgilere sahip olduğu dolayısıyla daha yüksek algıya sahip oldukları düşünülmektedir. Bu durumda H_2 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği ile Katılımcıların Gelir Düzeyleri Arasındaki 't' Testi Sonuçları

Levene Testi		t-Testi					
F	P	t	sd	P(2-Uçlu)			
TTT Algısı	Eşit Varyanslar	,31	,57		6,22	225	,00
	Eşit Olmayan Varyanslar				6,52	120,72	,00
	Gelir düzeyi			N	X	Standart Sapma	
	801-1600 Arası			165	3,10	,50	
1601-2400 Arası			62	2,82	,45		

Araştırmaya katılım gösterenler, gelir düzeylerini belirtirken sadece ilk iki seçenek olan 801-1600 TL arası ve 1601-2400 TL arası seçeneklerini işaretlemiştir. Bu yüzden gelir düzeyleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için One-Way ANOVA testi yapılamamıştır. Tablo 6'da katılımcılardan 801-1600 TL arasındaki gelire sahip olanların toplum temelli turizm algılamalarının 1601-2400 TL arasında gelire sahip olanlara göre aritmetik olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın istatistiksel bir fark olup olmadığını anlamak için Bağımsız Örneklem t-Testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Levene Testi anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kritik değerinin üstünde olduğu için varyansın eşit olma durumuna ilişkin değerleri dikkate alınmıştır. Bu durumda, 801-1600 TL arasında gelire sahip olanların toplum temelli turizm algılamaları ile 1601-2400 TL arasında gelire sahip olanların toplum temelli turizm algılamaları arasında ($p=0,00$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Elde edilen bu bulgudan hareketle, gelir seviyesi düştükçe yerel halkın turizmden elde edebileceği ekonomik çıkar kaygısının arttığı dolayısıyla toplum temelli turizm algısının yükseldiği söylenebilir. Bu durumda H_3 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 7: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği ile 25-29 Yaş aralığındaki ve 35 Yaş ve Üzeri Katılımcılar Arasındaki ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ort.	F	P	Anlamlı Fark
TTT Algısı	Gruplar Arası	23,407	3	7,802	44,053	,000	25-29 > 35+
	Grup İçi	39,496	223	,177			
	Toplam	62,903	226				

Tablo 7'ye bakıldığında, katılımcıların toplum temelli turizm algılamaları ile yaşları arasında ($F=44,053$ $p<0,05$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farklılığı tespit etmek için Lsd, Tukey ve Scheffe testleri yapılmıştır. Toplum temelli turizm algılaması açısından 25-29 yaş aralığındaki ($x=3,40$) katılımcılar ile 35 yaş ve üzeri ($x=2,65$) katılımcılar arasında 25-29 yaş aralığında olan katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buradan hareketle, genç yetişkin bireylerin ekonomik kaygılarının olgun insanlara göre daha yüksek olduğu ve bu durumun toplum temelli turizm algısını da etkilediği söylenebilir. Bu durumda H_4 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 8: Korelasyon Analizi Sonuçları

	Y	E	İS	TTTKB	TTTA
Yaş (Y)	1				
Eğitim (E)	-,633**	1			
İkametgâh Süresi (İS)	,365**	-,248**	1		
TTT Kavramının Bilinirliği (TTTKB)	,277**	-,286**	,231**	1	
TTT Algısı (TTTA)	-,564**	,824**	-,196**	-,239**	1

**0.01 düzeyinde anlamlı korelasyon (2-tailed).

Tablo 8 incelendiğinde, toplum temelli turizm algısı ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin var olduğu [$TTTA \leftrightarrow Y$ ($r = -,564^{**}$)] anlaşılmaktadır. Yani katılımcıların yaşları arttıkça toplum temelli turizm algılamalarında düşüş görülmektedir. Toplum temelli turizm algısı ile katılımcıların eğitim düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü [$TTTA \leftrightarrow E$ ($r = ,824^{**}$)], toplum temelli turizm algısı ile katılımcıların Halfeti'deki ikametgâh süreleri arasında [$TTTA \leftrightarrow İS$ ($r = -,196^{**}$)] anlamlı ve negatif yönlü, toplum temelli turizm algısı ile toplum temelli turizm kavramının bilinirliği arasında [$TTTA \leftrightarrow TTTKB$ ($r = -,239^{**}$)] anlamlı ve negatif yönlü ilişkiler olduğu görülmüştür. Katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça kişilerin toplum temelli turizm algılamalarının da bununla doğru orantılı olarak arttığı, Halfeti'deki ikamet süreleri arttıkça toplum temelli turizm algılamalarının düştüğü, toplum temelli turizm kavramının bilinirliği arttıkça toplum temelli turizm algılamalarının da arttığı görülmektedir. Bu durumda korelasyon analizi sonuçlarına göre; H_5 , H_6 ve H_8 hipotezleri kabul edilirken, H_7 hipotezi reddedilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm sektörü doğası gereği birçok toplum ile ilişki içerisindedir. İlişki içerisinde bulunduğu toplumların gereksinimlerini karşılamak, onları rahat ettirmek, turizm olayından memnun bir şekilde ayrılmalarını sağlamak turizmin öncül amaçları arasındadır. Bu amaca odaklanan turizm karar vericileri, yerel toplumun beklentilerini gözden kaçırabilmekte, onları arka plana atabilmekte hatta görmezden gelebilmektedir. Özellikle kitle turizmi faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgelerde yerel halk, turizm gelirlerinden neredeyse hiç gelir elde etmemekte öyle ki kimi zaman turizm kapsamındaki faaliyetlerinden kimi zaman da bölgeye gelen turistlerden şikâyetçi olabilmektedir. Bu bağlamda, TTT yerel halkın bu şikâyetlerini en aza indiren ve yöre insanının da turizm faaliyetlerinden elde edilen gelire ortak olmasını sağlayacak, sürdürülebilir turizme katkıda bulunmalarını sağlayacak alternatif bir turizm türüdür.

TTT, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen, diğer sürdürülebilir turizm türlerinden farklı olarak yönetimde yerel halkın da söz sahibi olduğu bir turizm çeşididir. Bu model içerisinde özellikle sürdürülebilirlik, sosyal eşitlik, herkes için daha iyi bir yaşam kalitesi, çevreye karşı sorumluluk hissi, yerel halkın ekonomik gelişimi için fırsatlar sunulması gibi kavramlara vurgu yapılmaktadır.

Araştırmanın bulgularından hareketle üzerinde durulması gereken sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Özellikle Eski Halfeti olmak üzere bölgenin temel çalışma hayatı turistlere hizmet sunan yerel işletmeler (kafeterya, restoran, gözleme/fastfood, tekne turları) üzerine kuruludur. Bu işletmeler özellikle aile işletmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar ve erkeklerin birlikte rol üstlendiği bu işletmeler, kadın ve erkeklerin TTT algılamaları arasındaki farkı ortadan kaldırmaktadır.
- TTT kavramı yöre halkı tarafından çok az bilinen bir kavramdır. Bu kavramı daha önce duymuş olanlar, kavram ile birlikte bazı temel bilgilere de sahip olmuş ve TTT algılamaları da bununla doğru orantılı olarak yükselmiştir.
- TTT, yerel halk üzerine odaklanan, yerel halkın elde edilen turizm gelirlerinden daha fazla pay almasını amaçlayan alternatif bir turizm çeşididir. Bu yüzden gelir düzeyi daha düşük olan yöre insanı için daha cazip gelen yönlere sahiptir. Dolayısıyla düşük gelirli bireylerin algılamalarının daha yüksek olmasını sağlayan bir durum teşkil etmektedir.

- Olgun (35+) bireylerin genel olarak gelenek ve göreneklerine bağlı olmaları, yaşam tarzlarına karşı daha muhafazakar olmaları, turizm faaliyetleri nedeniyle geleneklerinde, yaşam tarzlarında ve kişilerarası iletişimde yaşanacak değişimleri olumsuz olarak algılanmaktadır. Genç yetişkin (25-29) bireylerde ise bu durum olumsuz karşılanmakta dolayısıyla TTT algılamalarının da olgun bireylere göre daha yüksek olmasına sebebiyet vermektedir.
- Ülkemizdeki eğitim seviyesinin giderek yükseldiği bilinmektedir. Yaş olarak daha genç olanlar daha sağlam bir eğitim sürecinden geçmektedir. Dolayısıyla yaş azaldıkça ve eğitim seviyesi arttıkça TTT kavramının bilinirliği de artmakta ve bu durum aynı zamanda TTT algılamaları için de geçerlidir.
- Bireylerin ikamet ettiği yörenin gelenek ve göreneklerini sahiplenmesi doğal bir durumdur. Dolayısıyla ikamet süreleri daha uzun olan bireylerin gelenek ve görenekleri konusunda daha hassas ve muhafazakar olmaları olağan bir durumdur. İkamet süreleri uzun olan bireylerin turizm faaliyetlerinden dolayı yörenin sosyo-kültürel özelliklerini kaybedeceğini, gelenek ve göreneklerin bozulacağını düşünmesi TTT algılamalarının yörede daha yeni ikamet etmeye başlayanlara nazaran daha düşük olmasına sebep olmaktadır.

Elde edilen sonuçlar neticesinde geliştirilen öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Yerel halkın turizm kararlarında söz sahibi olması, onların görüşlerine başvurularak fikirlerinin alınması, turizm faaliyetlerinin etkileri konusunda daha olumlu bir algının oluşmasını sağlayacaktır.
- Yerel girişimciler için destek ve kredilerin sağlanarak turistik faaliyetlere doğrudan katılımlarının sağlanması halkın turizm gelirlerinden doğrudan yararlanabilmesi için önemli bir adım olacaktır.
- Yerel halkın TTT hakkında bilgilendirilmesi, turizmden kazanç sağlarken gelenek ve görenekleri konusunda kayıplar yaşamaması, genel olarak turizm hakkındaki olumsuz düşüncelerinin en aza indirgenmesi için seminer, konferans gibi düzenlemeler ile eğitim verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ataman, Y.E. (2010), *Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Toplum Temelli Turizm: Dünya Uygulama Örnekleri ve Türkiye*, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı.
- Aydın, O. (2012), “ AB’de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye’de Kırsal Turizm”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 39-46.
- Çeken, H., Uçar, M. ve Dalgın, T. (2012), “Kırsal Turizmin Gelişimi Konusunda Yerel Halkın Algıları: Fethiye Yöresi Örneği”, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 1(1), 1-31.
- Dixey, L.(2005), *Inventory and Analysis of Community Based Tourism in Zambia*, Production, Finance and Technology (PROFIT), A USAID Private Sector Development Programme 6, Tukuluho Road, Longacres, Lusaka, Zambia.
- Goodwin, H., & Santilli, R. (2009), *Community-based tourism: A success?*, The International Centre for Responsible Tourism Occasional Working Paper No. 11, 22 Aralık 2013 tarihinde <http://www.andamandiscoveries.com/press/press-harold-goodwin.pdf> adresinden erişildi.
- Hamzah, A. ve Khalifah, Z., (2008), *Handbook on Community Based Tourism “How to Develop and Sustain CBT”*, APEC Tourism Working Group.
- Harris, R. ve Vogel, D. (2007), *E-Commerce for Community-Based Tourism in Developing Countries*, Harris Roger Associates, Star House Konwlon, Hong Kong.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014), *“Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2023”*, Ankara.
- Kan, M., Gülçubuk, B. ve Küçükçongar, M. (2012), *“Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları”*, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 14(22), 93-101.
- Kibicho, W. (2008), *“Community-based Tourism: A Factor-Cluster Segmentation Approach”*, *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (2), 211-231.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007), *Türkiye Turizm Stratejisi (2023)*.
- Kwangseh, B.E. (2014), *“Community Based Tourism (CBT) Planning – An Analysis of Opportunities and Barriers: A Case Study of Cameroon”*, Unpublished Master Thesis, Eastern Mediterranean University, Gazimağusa, North Cyprus.
- López-Guzmán, T., Borges, O. ve Castillo-Canalejo, A. M. (2011), *“Community-Based Tourism in Cape Verde – A Case Study”*, *Tourism and Hospitality Management*, 17(1), 35-44.

- Lucchetti, V. G. ve Font, X. (2013), "Community Based Tourism: Critical Success Factors", The International Centre for Responsible Tourism Occasional Working Paper No. 27.
- Muhanna, E. (2007). Tourism Development Strategies and poverty elimination. *Problems and Perspectives in Management*, 5(1), 37-49.
- Nelson, F. (2003), "Community-Based Tourism in Northern Tanzania: Increasing Opportunities, Escalating Conflicts and an Uncertain Future", Tanzania Natural Resource Forum Occasional Paper No. 2.
- Nepuni, P. (2002), "Eco-Tourism", 30 Aralık 2013 tarihinde <https://groups.yahoo.com/neo/groups/green-travel/conversations/topics/1207> adresinden erişildi.
- Nguyen, Q. (2007), *Putting Community First: Tourism for Development in Doi Vilage, Central Vietnam*, Unpublished Master Thesis, The University of Queensland, School of Social Science, Australia.
- Pearson, C. A.L., Liu, Y. ve Helms, K. (2011). *Building Sustainability in an Indigenous Family Owned SME in Northern Australia: Overcoming Operational Barriers in A Housing Construction Venture*, The 12th International Conference of the Society for Global Business & Economic Development, Jul 21 2011, 3-16.
- Salazar, N. B. (2001), "Community-based cultural tourism: issues, threats and opportunities", *Journal of Sustainable Tourism*, 1-14.
- Shahmirzadi, E. K. (2012), "Community –Based Tourism (CBT) Planning and Possibilities: The Case of Shahmirzad, Iran", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, Kuzey Kıbrıs.
- Suntikul, W., Bauer, T., ve Song, H. (2010). Towards Tourism: a Laotian perspective. *International Journal of Tourism Research*, 12, 449-461.
- Tasci, A., Semrad, K. ve Yılmaz, S. (2013), "Community Based Tourism Finding The Equilibrium in COMCEC Context: Setting the Pathway for the Future", 23 Ekim 2013 tarihinde http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/14962/COMCEC_COMMUNITY_BASED_TOURISM.pdf adresinden erişildi.
- Toprak, L. (2015), Mardin'de Halkın Turizm Algısı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(54), 201-218.
- Tourism Concern, (2013), *Community Tourism*, 20 Aralık 2013 tarihinde <http://www.tourismconcern.org.uk/community-tourism.html> adresinde erişildi.
- Tübitak, (2003), *Vizyon 2023, Ulaştırma ve Turizm Paneli*, Ankara, 2 Kasım 2013 tarihinde <http://www.utikad.org.tr/db/files/TUBITAK%20Ulastirma%20ve%20Turizm%20Paneli.pdf> adresinde erişildi.

- Türker, N. (2013), "Batı Karadeniz Bölümü Ekoturizm Kaynaklarının Değerlendirilmesi ve Bir Ekoturizm Rotası Önerisi", *International Journal of Social Science*, 6(4), 1093-1128.
- Uygur, S. M. ve Akdu, U. (2009), "Çiftlik Turizmi, Kırsal, Tarım ve Ekoturizmin Kavramsal Açından İrdelenmesi", *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 143-166.
- World Bank (2013), Regional Study on Community Based Tourism in the Caucasus, 30 Aralık 2013 tarihinde [http://lnweb90.worldbank.org/eca/eca.nsf/d1e666886eb626e2852567d100165168/780a475beed61c07852568fc005df707/\\$FILE/Regional%20Studies%20on%20Community-Based%20Tourism%20in%20the%20Caucasus.pdf](http://lnweb90.worldbank.org/eca/eca.nsf/d1e666886eb626e2852567d100165168/780a475beed61c07852568fc005df707/$FILE/Regional%20Studies%20on%20Community-Based%20Tourism%20in%20the%20Caucasus.pdf) adresinden erişildi.
- Mekongtourism.org, 20 Aralık 2013 tarihinde www.mekongtourism.org/website/wp-content/uploads/downloads/2011/02/CBT-Handbook-Principles-and-Meanings-by-CBT-I-Thailand.pdf adresinden erişildi.
- Yılmaz, G. Ö. ve Gürol, N. K. (2012), "Balıkesir İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 23-32.